

A HAZAI RÖVID ELLÁTÁSI LÁNCOK (REL) PROBLÉMA-FA STRUKTÚRÁJA, FEJLESZTÉSI LEHETŐSÉGÉNEK CÉL – ÉS ESZKÖZRENDSZERE

Vincze Judit – Antal Sándor

Összefoglalás

Tanulmányunkban a rövid ellátási láncokat (REL), mint a kis – és családi gazdaságok számára is elérhető innovációs lehetőségeket vizsgáltuk. A kutatások egyrészt a REL legközvetlenebb csatornáira, a helyi- és termelői piacokra, másrészt a REL-ok magasabb működési formáját megvalósító, Közösség által Támogatott Mezőgazdaság (KTM) szervezeteire terjedtek ki. A tanulmány fókuszában azok az ökonómiai -, jogi -, (agrár)üzem-tani, valamint marketing - és logisztikai jellemzők álltak, melyek jelenleg körbeveszik a működő REL értékesítési csatornáit, helyzetüknél fogva vagy segítik, vagy gátolják a REL-ok fejlődését és terjedését. A REL-ok, és bennük a KTM szervezetek, a helyi termékekkel kapcsolatos fogyasztói elvárásokra, valamint termelői lehetőségekre nyújtanak olyan megoldási formát és szervezeti (gazdasági) keretet, melynek hatásai nem csak az élelmiszerellátás területén, hanem a fenntarthatóság (természeti környezet, helyi gazdaság, szociális és társadalmi környezet, stb.), illetve a vidékfejlesztés területén is pozitívan jelentkeznek. Hazai viszonylatban a Vidékfejlesztési Program (2014-2020) keretein belül kapott helyet a Rövid Ellátási Lánc Tematikus Alprogram, melynek elsődleges célja a helyi termelők támogatása, a helyi termékek értékesítésének elősegítése. A program indulásának ellenére, a kutatások azt mutatják, hogy a REL-ok által kínált lehetőségek jelenleg kihasználatlanok. Tanulmányunkban ennek a kihasználatlanságnak az okait vizsgáltuk, valamint a kihasználtság javítását elősegítő (egy lehetséges) eszközrendszerrel dolgoztunk ki. A kutatás célkitűzései egyrészt a jelenlegi problémák feltárására, másrészt a jövőre vonatkozó perspektivikus fejlesztési lehetőségekre terjedtek ki.

Kulcsszavak: rövid ellátási lánc (REL), közösségi mezőgazdaság, vidékfejlesztés, helyi termék, probléma-fa struktúra, cél-fa szerkezet

JEL: Q13

PROBLEM-TREE STRUCTURE OF SHORT FOOD SUPPLY CHAINS (SFSCS), TARGET AND TOOL SYSTEM FOR THEIR DEVELOPMENT

Abstract

In our study we examined the short food supply chains (SFSCs) as opportunities for innovation for small and family farms. On the one hand, the research covered the most direct channels of short food supply chains (SFSCs), local and producer markets and, on the other hand, the Community Supported Agriculture (CSA) organizations implementing the higher operation of SFSCs. The focus of the study was on the economic, legal, (agrarian) and marketing and logistical characteristics that currently surround the sales channels of the SFSC, either by their position or by helping or hindering the development and spread of SFSCs. SFSCs, and KTM organizations in them, provide a solution and organizational (economic) framework for consumer expectations and producer opportunities related to local products, the effects of which are not only in the field of food supply but also in sustainability (natural environment, local economy, social and social environment, etc) as well as in rural development. In Hungary, within the framework of the Rural Development Program (2014-2020), the Short Supply Chain Thematic Sub-program was established with the primary objective of supporting local producers and promoting the sale of local products. Despite the start of the program, research shows that the opportunities offered by RELs are currently untapped. In our study, we investigated the causes of this underutilization and developed a (one-possible) toolkit to improve utilization. The objectives of the research were to explore the current problems and the prospects for future development.

Keywords: *short food supply chain (SFSC), community supported agriculture, rural development, local product, problem-tree structure, target-tree structure*

JEL: Q13

Bevezetés

Az Európai Unióhoz történt csatlakozásunkat követő ágazati átstrukturálódás új feladatokat és elvárásokat állított a magyar mezőgazdasággal szemben. Az ágazati birtokszerkezet -, az externális hatások -, valamint az input és output rendszerek változásai előtérbe helyezik az integráció – dezintegráció, valamint a multifunkcionalitás kérdésköreit. A REL nem csak értékesítési (és szervezeti) innováció (lehet) a kisebb birtokméretű gazdaságok számára, hanem olyan ágazati stratégiai cél, amely járulékos hatásain keresztül (elkötelezett lokális civil szervezetek kialakulása, közösségépítő hatás, stb.) operatív feladatok ellátására teszi képessé a rurális térségek jelenlegi, fajsúlyos problémái vonatkozásában. A napjainkra megbomlott város – vidék egyensúly olyan társadalmi -, gazdasági -, kulturális -, illetve környezeti fenntarthatósági problémákat eredményez, amelyek feloldása csak összehangolt, több síkon történő stratégiai tervezéssel és operatív beavatkozásokkal lehetséges. Mindezen stratégiák kidolgozását és megvalósítását nehezíti, az időközben kiszolgáltatott helyzetbe került kis -, valamint családi gazdaságok számának rohamos csökkenése. Az ágazat ezen rétege alkalmas (lehetne) a multifunkcionális gazdálkodás megvalósítására, átvéve azokat a fenntarthatósággal összefüggő, nem csupán a termeléshez kapcsolódó feladatokat, melyeket a termelő és feldolgozó nagyvállalatok nem képesek ellátni. A hatékony támogatásokkal stabilizált kistermelői réteg jelentős mértékben hozzájárul(hat) a helyi gazdaság élénkítéséhez, a foglalkoztatottság növeléséhez, a kulturális hagyományok megőrzéséhez, a természeti környezet ápolásához, a jelenleg kihasználatlan erőforrások (legelő és kaszáló területek, őshonos fajok, stb.) kiaknázásához, valamint az ellátás színvonalának növeléséhez. Ennek a célnak a realizálásához szükséges megismerni a rövid ellátási láncokkal kapcsolatos fogyasztói és termelői elvárásokat, valamint azokat az ismérveket, melyeknek feltárása és rendszerezése alapvető feltétele a fejlesztési lehetőségek cél - és eszközrendszerének meghatározásakor.

A mezőgazdaságban tapasztalható integrációra is - mint minden más területen alkalmazott, magasan integrált rendszerekre – jellemző az összehangoltság, mellyel a rendszer a leghatékonyabban képes ellátni az adott funkciót. Ezzel szemben a dezintegráció során a folyamatok szétválaszthatók, egyes elemek hatékonyabb működésre képes elemre cserélhetők. Ezzel kapcsolatban azonban fel kell hívni a figyelmet a Magyar Tudományos Akadémia fejlesztési, kutatási téziseire, melyek szerint – *a túlzottan profitorientált dezintegrációs folyamat nagy károsodást okozott a vidéki térségek gazdasági és társadalmi szerkezetében, a természeti környezetben és a tájban. Megszűnt a mezőgazdaság szerves, sokoldalú kapcsolata a vidéki térségekkel* (Villányi – Vasa, 2008). A sokfeladatú mezőgazdaság meghatározása szerint, a hagyományos földművelés szerves egységet alkot az elsődleges élelmiszer-feldolgozással és a termékek kereskedelmével (Székely, 2010). Szerteágazó feladatai, a *termelési funkció*n túl, a *térségi és regionális feladatok*, az ökológiai funkciók, valamint a *társadalmi és kulturális felada-*

tok köré sorolhatók (Szakál, 2000). A REL-ok rendszere hazánkban is egyre nagyobb figyelmet kap a fogyasztók körében. A rövid ellátási lánc kifejezés sokféle értékesítési csatornát takar. Általában jellemző a termelő és fogyasztó kis földrajzi, társadalmi, kulturális távolsága, illetve gyakori jellemző a környezetbarát módon termesztett, egészséges élelmiszer iránti igény (Benedek, 2014). A közösség által támogatott mezőgazdaság a helyi élelmiszertermelés, de leginkább a helyi értékesítés sajátos szemlélete és módszere. Egyféle elköteleződés, mind a termelők, mind a vásárlók számára, amely mindkét fél számára előnyökkel jár (Réthy - Dézsény, 2014). A közösség által támogatott rendszereknek (KTM) kiemelt jelentőséget tulajdoníthatunk, mivel a REL-ok a közép - kelet európai mezőgazdaság számára is sok problémára adhatnak jó megoldást (Gombkötő et al., 2017). A rövid ellátási láncot kevés számú gazdasági szereplő alkotja, akik elkötelezettek az együttműködés, a helyi gazdasági fejlesztés, valamint a termelők, a feldolgozók és a fogyasztók közötti szoros földrajzi és társadalmi kapcsolatok iránt (Székely, 2014). Peters (2012) szerint a rövid ellátási láncok nem csupán a termék előállítás és értékesítése közötti távolságra összpontosít, hanem a láncban szereplők számára is. A cél, hogy csökkentjük a közvetítők számát, akikre szükség van, hogy a lehető legrövidebb úton jusson el a termék a fogyasztóhoz.

A 20. században a termelékenység kulcskérdéssé vált az élelmiszeralapanyag termelésben, többnyire csak a leghatékonyabb módszerekkel, intenzíven termelő gazdaságok tudtak talpon maradni (Farnsworth et al., 1996). A termelés intenzitásának fokozódásával növekedett a vegyszerhasználat, a szállítás során a károsanyag kibocsátás, egyes esetekben ezek az ártalmak már súlyos következményekkel jártak. Megjelent azonban egy fogyasztói réteg, mely fogékonyra vált ezekkel a veszélyekkel szemben (Church, 2005; Huang, 1996). E folyamatokkal párhuzamosan a gazdaságban a kiskereskedelmi láncok térnyerése vált jellemzővé. A fejlett országokban a fogyasztók ezekben a láncokban vásárolják meg az élelmiszer mintegy 80%-át. Mindez a kiskereskedelmi láncok piaci erőfölényének kialakulásához vezetett (Illbery–Maye, 2006). A tapasztalatok azt bizonyítják, hogy a termelők nem tudnak csatlakozni a korszerű élelmiszerláncokhoz, az agrárpolitika pedig a hagyományos eszközökkel nem képes biztosítani a termelők jövedelmi pozícióját (Fertő, 2011).

A kialakult alternatív ellátási láncok szükségszerűen heterogének, diverzifikáltak az egészségügyi és ökológiai igényeknek megfelelően, a helyi kulturális és politikai környezetbe ágyazottak (Winter, 2003). A KTM lehetőséget nyújt a helyi kistermelőknek a minőségi élelmiszerek termelésére, valamint közvetlen értékesítésére, ezáltal kiszámíthatóbb jövedelemre számíthatnak, valamint gyorsabban reagálhatnak a fogyasztók igényeire. A fogyasztók számára pedig garantálja a friss, jóízű, gyakran ökológiai módszerekkel előállított élelmiszerekhez való hozzájutást. Mindezen túl számos kedvező hatással lehetnek a helyi tájra és környezetre, valamint a régió gazdasági növekedésére (Gombkötő et al., 2017). Hegyi et al. (2015) szerint a KTM alternatív értékesítési módszerei elsősorban az ökológiai gazdálkodást folytató kistermelők pi-

acrajutási gondjaira nyújthatnak megoldást, mivel a globális élelmiszerekkel szemben a hangsúlyt a helyi eredetű termékekre, a környezetkímélő termelési módszerekre, a fenntartató gazdálkodásra helyezi. A módszer lényege a termelő és a fogyasztó közötti közvetlen kapcsolat és a személyes viszonyból adódó bizalom.

A REL csatornáinak különbözőségei ellenére, közös jellemző tulajdonságaikat Jarosz (2008) foglalta össze. Megállapítása szerint fő jellemző a kis fizikai távolság a termelő és a fogyasztó között, valamint szükség szerint létezik egy közös találkozási (átadási) pont, mely a társadalmi (szociális) közelséget biztosítja. Mindemellett jellemző a kis üzemméret, az alacsony termelési volumen. A gazdálkodásban megjelenik a fenntarthatóság valamely aspektusa. Az elnevezésben a rövidség meghatározása több szempontból is értelmezhető és megfogalmazható.

Összességében elmondható, hogy a REL definiálásához szükséges a mezőgazdaság fogalmának kibővítése a multifunkcionalitással. A hagyományos értelmezés mellett, a mezőgazdaság feladatkörét ki kell bővíteni olyan tevékenységekkel, mely elősegítik a régió fejlődését, természeti – és gazdasági örökségének megőrzését. A REL csatornák nagyszámú változata lehetővé teszi a fogyasztók számára a választást, a nekik kedvező lehetőségek közül. Az elkötelezettség és folyamatosság csatornák szerint változik. A REL pozitív hatásai mellett környezeti veszélyeket is rejt. Teljes bizonyossággal egy működő REL rendszer sem minősíthető környezetkímélőbbnek a konvencionális értékesítéssel szemben, csak a helyi viszonyok és jellemzők vizsgálata után.

Anyag és módszer

A szekunder kutatásokhoz felhasznált adatok a Központi Statisztikai Hivatal (KSH), az Agrárgazdasági Kutató Intézet (AKI), a Nemzeti Agrárgazdasági Kamara (NAK), valamint egyéb szakigazgatási – és civil szervezetek, valamint kiskereskedelmi vállalkozások adatbázisaiból származnak. A vizsgálat során a helyi – és a termelői piacokhoz, valamint a működő KTM szervezetekhez kapcsolódó adatokat vizsgáltuk. A szekunder kutatás során arra a kérdésre kerestük a választ, hogy melyek azok a körülmények és jellemzők, melyek alapvetően határozzák meg a piacok és a KTM szervezetek számát és működését egy adott lokális térségben. A vizsgálatokat, a szekunder adatok adatforrás felbontásának megőrzésével, országos és megyei szinten végeztük. A kutatás során a megyékben üzemelő piacok és KTM szervezetek száma, valamint a megyéket jellemző ökonómiai és demográfiai adatok között kerestünk sztochasztikus összefüggéseket.

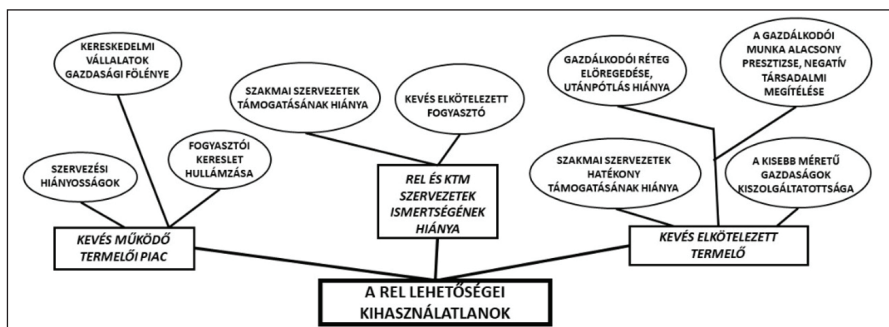
A termelői lehetőségek felméréséhez mélyinterjúkat készítettünk, még a fogyasztói igények megismeréséhez kérdőíves vizsgálatot végeztünk, 2018. év őszi – téli időszakában, valamint 2019 tavaszán. A mélyinterjú és a kérdőív összeállításánál a fő cél az volt, hogy a megkérdezettek számára tegye lehetővé a vizsgálatokhoz igényelt

adatok jó megértését, és egyben biztosítsa a válaszadók „anonimitását”. Termelői oldalon, összesen 10 interjú készült, budapesti és vidéki (Jászárokszállás) helyszíneken egyaránt. Az interjúk kérdéscsoportjainak tervezése során kitértünk a termelői múlt-
ra és jelenre vonatkozó kérdések mellett, a gazdálkodás jövőjét érintő információk feltérképezésére is. Az interjú kérdésein keresztül elsősorban a REL-hoz történő csatlakozást elősegítő, valamint gátló tényezők megismerésére fókuszáltunk. Mind ezek mellett mértük a KTM szervezetek ismertségét is a gazdálkodók körében. Az interjú során, az általuk említett egyes problémákkal kapcsolatos megoldási javaslatainkat és felvetéseinket is véleményezték. Az interjúk eredményeit, valamint tapasztalatainkat a probléma-fa összeállításánál használtuk fel. A fogyasztói kérdőívek felvételezésénél, a válaszadók véletlenszerűen kerültek kiválasztásra. Kérdőíveket az alábbi megyékben gyűjtöttünk: Pest, Nógrád, Heves, Jász Nagykun Szolnok, Bács Kiskun. Az adatfelvételezésre két módszert alkalmaztunk. Az ívek kitöltése egyrészt személyes megkereséssel, másrészt internetes csatornákon keresztül történt. Előzetesen 100 kérdőív felvételezését terveztük, melyből 79 értékelhető érkezett vissza feldolgozásra. A kérdéscsoportok az általános információk mellett a helyi termékek, valamint a REL és Közösség által Támogatott Mezőgazdaság (KTM) csatornáinak jellemzőire vonatkoztak. A tervezett kérdéscsoportok segítségével a vásárlási szokásokat, a helyi termékek jellemzőinek megítélését, valamint a KTM szervezeteinek ismertségét és elfogadottságát mértük. A fogyasztói attitűdök vizsgálatát öt fokozatú Likert-skála segítségével végeztük. A kérdőívek kérdés-csoportjai lehetőséget biztosítottak a fogyasztói saját vélemények kifejtésére is, de ezzel a lehetőséggel számottevően nem éltek a megkérdezettek. A kérdőívek összesítése és feldolgozása során kapott eredmények szintén a problémák grafikus megjelenítésére készített probléma-fa struktúra készítésénél kerültek megjelenítésre.

A tanulmányban a primer és szekunder kutatás eredményei alapján kidolgozott és összeállított probléma-fa és cél-fa struktúrát közöljük. A kutatás során feltárt problémák közötti összefüggések grafikus megjelenítésére a probléma-fa struktúrát alkalmaztuk. A szerkesztés során, a feltárt problémákat elemeztük, értékeltük, valamint meghatároztuk a közöttük lévő ok – okozati összefüggéseket. Az elemzés során oknak minősített problémákat a struktúra alsóbb, még az okozatnak minősülőket felsőbb szintre soroltuk. A probléma-fa szerkesztésénél feltárt problémák a fennálló helyzet kedvezőtlen, negatív aspektusát mutatja be. Ezzel szemben a cél-fa struktúra, a problémák újra fogalmazásával a jövőbeni, pozitív aspektus cél és eszközrendszerét foglalja össze. Az probléma-fánál jelentkező ok – okozati viszonyt, a cél-fa esetében az eszközök és célok rendszerével váltottuk fel.

Eredmények

A probléma-fa struktúra kialakítását elsősorban a tanulmányhoz kapcsolódó kutatások eredményeire, másodsorban pedig saját tapasztalatainkra alapoztuk. Mind a termelői mélyinterjúk készítésekor, mind pedig a fogyasztói kérdőívek személyes felvételekor, a helyszíneken járva, az ott végzett megfigyeléses vizsgálatok során olyan értékes gyakorlati tapasztalatokat szereztünk, melyek kiegészítik és alátámasztják a vizsgálatok eredményeit. A struktúra kiinduló pontja, mint a kutatás alapproblémája, a REL lehetőségeinek kihasználatlansága. Ezen tézisünket támasztja alá az a tény, hogy jelenleg hazánkban, a fellelhető adatok szerint, csupán 16 közösségi gazdaság, 6 dobozrendszert üzemeltető közösség és 13 bevásárló közösség működik. Összevetve ezen adatokat a fejlett uniós országok hasonló adataival, valamint ismerve hazánk agrárpotenciáljának lehetőségeit, ez a szám csekélynek mondható. Mind ezek mellett, az alapprobléma megválasztásánál figyelembe vettük a hazai agrárium nem termelési típusú (környezeti, ökológiai, foglalkoztatási, kulturális, stb.) funkcióinak jelenlegi operatív működését is. A probléma-fa grafikus megjelenítését az 1. ábra szemlélteti.

1. ábra: A Probléma-fa szerkezete

Forrás: A kutatás eredményei alapján saját összeállítás és szerkesztés (2019)

A kutatás eredményeinek tükrében, a kihasználatlanság, mint okozat, három első szintű problémára, mint okra vezethető vissza: egyaránt kevés a működő termelői piac és az elkötelezett termelők köre, valamint a REL és a KTM szervezetek ismertségének hiánya.

A hagyományos és a termelői piacok, mint a REL-ok leggyakoribb csatornái, fontos szerepet tölthetnek be a helyi termékek értékesítésének bővítésében, így a REL-ok fejlesztésében. Egyszerű elérhetőségükkel mind a fogyasztók, mind a termelők számára megkönnyítik a kívánt gazda-vásárló kapcsolat kialakítását. A piacok száma és a megyék egyes demográfiai jellemzőinek vizsgálata (háztartások száma) rámutattak

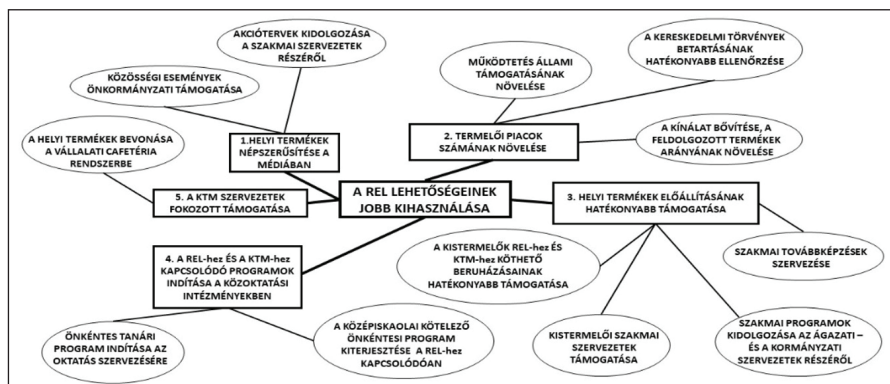
arra, hogy a jövőben szükség lenne, főleg a termelői piacok számának növelésére. Ezzel szemben, a jelenleg üzemelő piacok olyan szervezési hiányosságokkal küszködnek, melyek megnehezítik az új termelői piacok szervezését. Ezt támasztja alá, hogy a termelők 80%-a a nyitvatartási időintervallumot tartja az egyik fő problémának a piacokkal kapcsolatban. A termelői piacok jellemzően reggeli elérhetősége csak a fogyasztók 21,33%-ának megfelelő, ami valószínűsíthetően a munkahelyi változó időbeosztásnak tudható be. Az egyes termékekkel kapcsolatban jelentkező fogyasztói kereslet hullámszerűsége a termelők szintén 80%-a tartja problémának. Ezzel kapcsolatban a termék beltartalmi értékét a fogyasztók 45%-a, még a frissességét 90%-a minősíti fontos kérdésnek. Mind ezek mellett, a szezonális problémájának csökkentésével együtt járó foglalkoztatottság bővítését, a termelők 100%-a vélte nehezen megoldható feladatnak. Egyes szezonális zöldségtermékek esetében előforduló értékesítési technika az üzletláncok részéről, hogy az említett, importból, vagy hazai beszállítótól származó termékeket a beszerzési ár alatt kínálják. Ezzel kapcsolatban a termelők 70%-a a szakmai felügyelet szigorúbb ellenőrzését hiányolta.

A KTM szervezetek ismertsége alacsony, a kutatásaink szerint, alapjaiban csak a termelők 40%-a ismerte. A válaszadók 60%-a vélte a legjellemzőbb problémának a szervezési feladatokat. Szintén 60% találja nehezen megvalósíthatónak a termelés előre tervezését, valamint az igények összehangolását. A folyamatos ellátáshoz a termelők 70%-a véli szükségesnek legalább alapvető együttműködési, vagy szövetkezeti rendszer létrehozását a gazdaságok részéről, ennek ellenére ilyen együttműködésben csak 40%-uk venne részt a jelenlegi szabályzás keretein belül.

A kevés elkötelezett termelői létszám egyik okozója az előregedett gazdálkodói réteg, valamint az utódlás, utánpótlás problémája. Az általunk megkérdezett termelők 80%-a tartozik a közép – és idősebb korosztályhoz. Jelenleg a gazdálkodói hivatás nem vonzó életforma a fiatalabb generációk számára. A gazdaságban, a termelők közül állandó alkalmazottat senki nem foglalkoztat, kiegészítő családtagot azonban 80% von be a termelésbe. Kiszolgáltatott helyzetükre jellemző, hogy a gazdálkodás bevételét 70%-uk egészíti ki nem mezőgazdasági tevékenységből származó egyéb jövedelemmel. A termék feldolgozás fokozásának legnagyobb akadályaként a gazdálkodók 60%-a a szakismeret hiányát tartja. A megkérdezett termelők 70%-a említette meg a kapacitás bővítésével kapcsolatban, a külső forráshoz jutás nehézségét. A beruházásokkal és a vállalkozás bővítésével kapcsolatban, a válaszadók közül 50% látja nehezen elérhetőnek a pályázatok benyújtásához átlagosan szükséges, 6000 Euro Standard Termelési Értékű (STÉ) üzemméretet. Egybehangzó véleményük szerint, a rész munkaidőben (törédékidőben) foglalkoztatás nehézségét egyrészt a tapasztalható munkaerőhiány, másrészt a foglalkoztatás magas járuléktérhei jelentik.

A cél-fa struktúra kialakításánál, mint a probléma-fa szerkezetben megfogalmazott alapp probléma pozitív aspektusaként, a REL által nyújtott lehetőségek jobb kihasználását, mint alapvető célt jelöltük ki. Ehhez a fő célhoz rendeltük hozzá a 2. áb-

rán látható cél – és eszközrendszer, melynek kialakításakor a kutatás eredményeire, valamint saját tapasztalatainkra támaszkodtunk. A vizsgálatok eredményei alapján öt olyan önálló, komplex feladatrendszert alakítottunk ki, amelyek a hozzájuk rendelt eszközökkel segítik az alapcél elérését.

2. ábra: A Cél-fa szerkezete

Forrás: A kutatás eredményei alapján saját összeállítás és szerkesztés (2019)

A saját kutatások eredményei alapján az első fontos feladat a helyi termékek ismertségének fokozása és népszerűsítése, mind a termelői, mind pedig a fogyasztói oldalon. A mélyinterjúk és a kérdőívek feldolgozásának első fontos tapasztalata, hogy a helyi termékek fogalmának, jogi meghatározásának, valamint a lokális gazdaságfejlesztő hatásának ismertsége alacsony. A helyi termékhez kapcsolódó környezeti – és gazdasági vonatkozású hatások széleskörű megismertetésének fontos helyszínei lehetnek azok a közösségi események, melyek szorosan kapcsolódnak egy-egy kisebb régióhoz, vagy településhez. Tapasztalataink szerint, a helyi önkormányzatok részéről szorgalmazni kell azokat a szakmai programokat, melyek lehetőséget biztosítanak a már működő KTM szervezetek tapasztalatainak bemutatására egy-egy helyi közösségi eseményen.

A REL előnyeinek kihasználásához növelni kell a jogilag szabályozott, valódi termelői piacok számát. A termelői piacok, egyszerű működési jellemzőik által, képesek biztosítani a helyi termék vásárlásának lehetőségét, nagyobb számú fogyasztó részére. Főleg a kisebb településeken, a gazdasági hatékonyság javítása érdekében, elengedhetetlen a piacot üzemeltető vállalkozások, vagy szervezetek anyagi és szakmai támogatása az önkormányzati és állami szervezetek részéről. A termelői piacoknak, a kiskereskedelmi vállalkozásokkal szembeni versenyhátrányának csökkentésére, ösztönző rendszert kell bevezetni a feldolgozott termékek részarányának növelésére. Az állami szakmai szervezetek részéről növelni kell azokat az ellenőrzési tevékenységeket, melyek hatékonyan biztosítják a lokális gazdasági verseny tisztaságát, védve így a kistermelőket a kereskedelmi vállalkozások gazdasági erőfölényétől.

Szükséges lenne azoknak a szakmai támogatási rendszereknek a bővítése, melyek hatékonyan segítik a kistermelőket a REL-hoz, vagy KTM szervezetekhez történő csatlakozását. Szakmai oldalról elengedhetetlen a termelők ismereteinek bővítése és korszerűsítése, mind a termékfeldolgozás elméleti – gyakorlati, mind pedig a vállalkozást működtető gazdasági – ökonómiai területen. A beruházásokkal kapcsolatos pályázati rendszeren belül, átalakított feltételrendszer segítségével el kell különíteni azt a kistermelői szekciót, melynek alapvető célja a REL-hoz való csatlakozás.

A multifunkcionális mezőgazdaság feladatainak és ismérveinek, valamint az agrárium fenntarthatóságban betöltött szerepének széleskörű megismertetése, elengedhetetlen a REL jövőjével kapcsolatban. Ehhez szükséges lenne a közoktatási intézményekben olyan önkéntes külső – és belső oktatói hálózat szervezése, melynek feladata a gazdasági -, környezeti – és kulturális fenntarthatóság bemutatása a fiatal korosztály számára. Mindezek mellett, lehetőséget kell biztosítani az érintett tanulók számára a gazdálkodói munka jobb megismerésére a kötelező önkéntesi program kereteinek kiszélesítésével.

A REL hosszútávú fenntarthatóságának érdekében, elengedhetetlen a REL helyi gazdaságfejlesztő hatásának hatékony kihasználása. Ennek érdekében az egyes régiókban be kell vonni a támogatói körbe a nem mezőgazdasági vállalkozások csoportjait is. Ennek egyik eszköze lehetne, a helyi termékek körének besorolása a vállalati cafetéria rendszerbe, ösztönözve a dolgozókat a helyi termékek vásárlására.

Következtetések, javaslatok

A rövid élelmiszerláncsal kapcsolatos fogyasztói elvárásokat és termelői lehetőségeket érintő területek vizsgálati során több olyan következtetést vontunk le, amelyek alapvetően gátolják a hazai REL-ok működését, valamint a meglévő KTM szervezetek bővülését és fejlődését.

A piacok biztosítják a REL legnagyobb bázisát, ennek ellenére az egy piacra jutó háztartások száma magas. Mindazok ellenére, hogy a helyi piacok ismertsége megfelelő szintű (mind a termelők, mind a fogyasztók körében), a helyi piacok nyújtotta lehetőségek kihasználtsága alacsony. Ez a gazdák részéről főként a kereslet hullámműködésével, a feldolgozott termékek alacsony részarányával, a piacok üzemszervezési jellemzőivel, valamint a jelentkező munkaerőhiány jelenlegi megoldatlanságával magyarázható. Emellett az üzemelő piacok olyan alapvető szervezési problémákkal küzdenek (pl.: nyitvatartási idő), amelyek a fogyasztók egy jelentős számú csoportjának nem kedvez a helyi termékek beszerzésére.

A kisebb üzemmérettel rendelkező gazdaságok fejlesztését több, egymás negatív hatását erősítő tényező is hátráltatja. Jelentősebb gátló tényező a szakismeret bővítési

lehetőségének hiánya, a külső erőforrások nehéz elérése, a pályázatok magas követelményszintje, valamint a kistermelők védelmét segítő jogszabályok érvényesülésének hatékony ellenőrzése a szakhatóságok részéről. Mind ezek mellett szintén alapvető problémának bizonyult a gazdálkodói társadalom elöregedése, az utánpótlás – generációváltás hiánya. A gazdálkodói életforma népszerűtlenségének egyik valószínűsíthető oka, a gazdálkodói jövedelem alacsony szintje. A KTM szervezetekhez köthető célok és jellemzők ismertsége és elismertsége, jelenleg még nem jellemző a vizsgált gazdálkodói és fogyasztói szektor körében.

Következtetéseink alapján olyan javaslatokat fogalmaztunk meg, melyek teljesülése szükséges a REL-ok pozitív hatásainak kiaknázásához. A hazai REL-ok működésének javításához elengedhetetlen a fogyasztói - és a termelői elkötelezettség. Ennek elősegítésére szükséges a REL filozófiájának, céljainak és jellemzőinek széles körű megismertetése a fogyasztói – és a termelői oldalon egyaránt. Gazdálkodói oldalon a szakmai ismeretek elmélyítésére, míg a fogyasztók körében a gazdasági és környezeti előnyök ismertetésére van szükség. A REL fogyasztói bázisának tekintetében, különösen fontos a fiatal generáció elkötelezettségének *hatékony* elmélyítése. A termelői - és a fogyasztói érdekek közös platformra hozásában fokozni kell(ene) a szakmai érdekképviseleti szervezetek aktívabb szerepvállalását.

A KTM szervezetek támogatására, valamint a helyi termékek értékesítési részarányának növelésére, kormányzati (szakminisztériumok) szinten szükséges olyan közvetett támogatási rendszer kidolgozása, amely ösztönzi a területen működő (nem mezőgazdasági) vállalkozások részvételét a REL-hoz kapcsolódó terület - és vidékfejlesztési célok megvalósításában. Véleményünk szerint, meg kell(ene) teremteni azt a jogi háttérrel, amely biztosítja a helyi termékek értékesítéséből származó gazdasági források helyi szinten történő felhasználhatóságát, a közösségi célok megvalósulása és a helyi gazdaság élénkítése céljából. Nemzetközi tapasztalatok alapján, szükségesnek tartjuk a hazai - helyi termék – helyi termelő védelmében, a regionális védjegyek rendszerének kidolgozását, fejlesztését.

Hivatkozott források

- [1.] Benedek Zs. (2014): A rövid ellátási láncok hatásai. MTA Közgazdaság – és Regionális Tudományi Kutatóközpont, Budapest.
- [2.] Church, N. (2005): Why our food is so dependent on oil. Energy Bulletin April. In: Benedek Zs.: A rövid ellátási láncok hatásai, MTA Közgazdaságtudományi Intézet, Budapest, 2014.

- [3.] Farnsworth, R. L. – Thompson, S. R. – Drury, K. A. – Warner, R. E. (1996): Community supported agriculture: filling aniche market. *Journal of food distribution research*. 27: 90-98 p. In: Benedek Zs.: A rövid ellátási láncok hatásai, MTA Közgazdaságtudományi Intézet, Budapest, 2014, 5 p.
- [4.] Fertő I. (2011): Hogyan tudnak a termelők bekapcsolódni a modern élelmiszerláncba? *Külgazdaság LV*: 65-82 p.
- [5.] Gombkötő N. – Vincze J. – Hegyi J. – Kacz K. (2017): Közösség által támogatott mezőgazdaság regionális vizsgálata. *Gazdálkodás* 61 évf. 2: 130-143 p.
- [6.] Hegyi J. – Kacz K. – Kalmár S. – Vincze J. – Gombkötő N. (2015): 2015 – a helyi termékek éve. Helyi termék-közösség által támogatott mezőgazdaság. NyME-MTK, Mosonmagyaróvár, 4-10 p.
- [7.] <https://www.tudatosvasarlo.hu>. Letöltés dátuma: 2019. február 17.
- [8.] Huang, C. L. (1996): Consumer preferences and attitudes towards organically grown produce. *European Review of Agricultural Economics* 23 évf. 331-367 p. In: Benedek Zs.: A rövid ellátási láncok hatásai, MTA Közgazdaságtudományi Intézet, Budapest, 2014, 5 p.
- [9.] Ilbery, B. – Maye, D. (2006): Retailing local food in the Scottish – English borders. A supply chain perspective. *Geoforum* 37. évf. 352-367 p.
- [10.] Jarosz, L. (2008): The city in the country: Growing alternative networks in Metropolitan areas. *Journal of Rural studies*. 24. évf. 231-244 p. In: Benedek Zs.: A rövid ellátási láncok hatásai, MTA Közgazdaságtudományi Intézet, Budapest, 2014, 9 p.
- [11.] Nemzeti Agrárgazdasági Kamara: <https://www.nak.hu/piac-kereso>. Letöltés dátuma: 2019. január 28.
- [12.] Peters, R. (2012): Local Food and Short Supply Chains, *EU Rural Review: European Network for Rural Development* N°12. 5 p.

- [13.] Réthy K. – Dézsény Z. (2013): Közösség által támogatott mezőgazdaság. Ökológiai Mezőgazdasági Kutatóintézet, Budapest.
- [14.] Szakál F. (2000): A mezőgazdasági vállalkozások és környezetük kapcsolata. Mezőgazdasági Szaktudás Kiadó, Budapest.
- [15.] Székely Cs. (2010): Az agrárgazdaságtan, a társadalom, a politika és az agrár-közigazgatások kapcsolata. Nyugat-magyarországi Egyetem, Sopron.
- [16.] Villányi L. – Vasa L. (2008): Agrárgazdaságtan, Szaktudás Kiadóház, Budapest, 15 p.
- [17.] Winter, M. (2003): Embeddedness the new food economy and defensive localism. Journal of Rural studies. 19. évf. 23-32 p. In: Benedek Zs.: A rövid ellátási láncok hatásai, MTA Közgazdaságtudományi Intézet, Budapest, 2014, 7 p.

Szerzők

Dr. Vincze Judit PhD

adjunktus

Eszterházy Károly Egyetem, Gyöngyösi Károly Róbert Campus
Agrártudományi és Környezetgazdálkodási Intézet
vincze.judit@uni-eszterhazy.hu

Antal Sándor

levelező hallgató

Mezőgazdasági mérnöki (BSc) alapszak, III. évfolyam
Eszterházy Károly Egyetem, Gyöngyösi Károly Róbert Campus
s.antal@invtel.hu